

Норбоев Назарали Ибодуллаевич

Адлия вазирлиги ҳузуридаги Ҳуқуқий сиёсат тадқиқот институти бўлим
бошлиғи

Нурматов Равшан Бегмаматович

Адлия вазирлиги ҳузуридаги Ҳуқуқий сиёсат тадқиқот институти ходими

**ДУНЁ МАМЛАКАТЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ
БОРАСИДА ҚАНДАЙ АМАЛИЁТЛАР ТАТБИҚ ЭТИЛГАН?**

Norboev Nazarali Ibodullaevich

Head of department at the Research Institute of Legal Policy under the Ministry of Justice

Nurmatov Ravshan Begmatovich

Staff of the Research Institute of Legal Policy under the Ministry of Justice

**WHAT ACTIONS HAVE BEEN TAKEN IN THE FIGHT AGAINST
CORRUPTION IN THE WORLD?**

Норбаев Назарали Ибадуллаевич

*Начальник отдела Исследовательского института правовой политики при
Министерстве юстиции Республики Узбекистан*

Нурматов Равшан Бегмаматович

*Сотрудник Исследовательского института правовой политики при
Министерстве юстиции Республики Узбекистан*

**КАКИЕ ДЕЙСТВИЯ ПРЕДПРИНЯТЫ В ОБЛАСТИ БОРЬБЫ С
КОРРУПЦИЕЙ В МИРЕ?**

Коррупция – давлат ва жамиятнинг ривожига, халқнинг адолатга бўлган ишончига жиддий путур етказадиган хавфдир.

Ушбу иллат ҳар қандай давлат ва жамиятнинг турли соҳаларига, хусусан, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ривожланишига жиддий путур етказиш билан бир қаторда инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг поймол бўлишига олиб келади. Шу боис унга қарши кураш халқаро аҳамият касб этиб, жаҳон сиёсатининг муҳим масалалари қаторидан жой олган.

Мамлакатимизда коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш, давлат ва жамият қурилишининг барча соҳаларида коррупциоген омилларга чек қўйишга қаратилган кенг қўламли ислохотлар изчил амалга оширилмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги ПФ-6013-сонли Фармони асосида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатини, шунингдек, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг тизимли сабаб ва шарт-

шароитларини бартараф этиш ҳамда коррупцияга қарши курашиш чораларининг самарадорлигини оширишга қаратилган давлат ва бошқа дастурларни шакллантириш ва амалга ошириш мақсадида Коррупцияга қарши кураш Агентлиги ташкил этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлидаги “Коррупцияга қарши муросасиз муносабатда бўлиш муҳитини яратиш, давлат ва жамият бошқарувида коррупциявий омилларни кескин камайтириш ва бунда жамоатчилик иштирокини кенгайтириш чоратadbirlari тўғрисида”ги Фармон билан “Коррупцияга оид жиноятларни содир этишда айбдор деб топилган шахсларнинг очиқ электрон реестри” юритилиши ҳамда 2022-йил 1-январдан давлат хизматчилари, уларнинг турмуш ўртоғи ва вояга етмаган фарзандларининг даромадлари ва мол-мулкни декларация қилиш тизими жорий этилши белгиланди.

Шунингдек, жорий йилнинг 4 декабрь куни Қонунчилик палатасида “Жиноят кодексига коррупцияга оид жиноятлар учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлашга қаратилган ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Қонун лойиҳаси биринчи ўқишда қабул қилинди. Маълум қилинишича, мансабдор шахсларнинг жиноятлари оқибатида давлат ва жамият манфаатларига 2018-йилда 556 млрд, 2019-йилда 1,858 трлн, 2020 йилда 500,1 млрд, 2021-йилнинг 9 ойида 658 млрд сўм моддий зарар етказилган. Ушбу қонун билан 16 турдаги жиноятлар коррупцияга оид жиноятлар сифатида белгилаш назарда тутилмоқда.

Қайд этиш жоизки, мамлакатимизда бу каби коррупцияга қарши курашишга қаратилган бир қатор ташкилий-ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилиши натижасида Transparency International халқаро ноҳукумат ташкилоти томонидан ҳар йили эълон қилиб бориладиган “Коррупцияни қабул қилиш индекси”да мамлакатимиз 180 та давлат орасида 2019 йилда 153-ўринни эгаллаган бўлса, 2020 йилда 146-ўринни эгаллаб, 7 поғонага қўтарилди.

Жаҳон одил судлов лойиҳаси халқаро ноҳукумат ташкилотининг Ҳуқуқ устуворлиги индексидаги “Коррупциядан холилик” индикаторида (Absence of Corruption) мамлакатимиз 2020 йил бўйича 128 давлат орасида 0,40 балл билан 89-ўринни эгаллаган бўлса, 2021 йилда 139 давлат орасида 0,46 балл билан 70-ўринни эгаллади. Бу кўрсаткич билан мамлакатимиз 2020 йилдаги 89-ўридан 19 поғонага юқорилаган.

Бундан ташқари, 2020 йилнинг декабрь ойида “Open Data Watch” халқаро нотижорат ташкилоти томонидан эълон қилинган очиқ маълумотлар рейтингда Ўзбекистон 63 балл билан жаҳон бўйича 187 мамлакат орасидан 44-ўринни, Марказий Осиёда эса 1-ўринни эгаллади.

Халқаро ташкилотлар рейтингларидаги бундай кўрсаткичлар малакатимизда коррупцияга қарши тизимли олиб борилаётган ислохотларнинг самарасидир.

Афсуски, давлат органлари ва ташкилотлари томонидан аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини оширишга, жамиятда коррупцияга қарши муросасиз муносабатни шакиллантиришга қаратилган тарғибот ва ташвиқот ишлари доимий равишда олиб борилишга қарамасдан, коррупция билан боғлиқ жиноятлар содир қилинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш Агентлиги маълумотларга кўра, судлар томонидан 2020 йил давомида коррупция билан боғлиқ (ЖК 205-214, 243-моддалари) жами 2 270 нафар шахсга нисбатан 1 502 та жиноят иши кўриб чиқилган. Шундан 2 203 нафар шахсга нисбатан 1 457 та жиноят иши бўйича ҳукм чиқарилган.

2021 йилнинг 6 ойи мобайнида 2544 нафар мансабдор шахсга нисбатан коррупция ҳолатлари билан боғлиқ бўлган 1676 та жиноят ишлари тергов қилиниб, судларга юборилган.

Ушбу маълумотлар бу иллатга қарши жиддий ва муросасиз курашни янада кучайтириш зарурлигини кўрсатмоқда.

Айтиш жоизки, коррупцияга қарши курашиш зарурати халқаро миқёсда ҳам устувор йўналиш сифатида белгиланган. Жумладан, ушбу иллатга халқаро миқёсда курашишга доир ҳуқуқий асослар қатор халқаро ҳуқуқий нормаларда ўз ифодасини топган.

Хусусан, 2003 йил 31 октябрда қабул қилинган БМТ нинг Коррупцияга қарши Конвенцияси, 2000 йил 15 ноябрда қабул қилинган БМТ нинг Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши Конвенцияси, 1999 йил 27 январдаги Европа Кенгашининг “Коррупция учун жиноий жавобгарлик тўғрисида”ги Конвенцияси, 1999 йил 4 ноябрдаги “Коррупцияга учун фуқаролик ҳуқуқий жавобгарлик тўғрисида”ги Конвенциялари ва бошқалар.

Ўзбекистон юқоридаги халқаро ҳужжатлардан 2008 йилда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши Конвенцияси, шунингдек, 2010 йилда Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти доирасида қабул қилинган Коррупцияга қарши кураш бўйича Истанбул Ҳаракат режасини ратификация қилган.

Коррупцияга қарши курашиш бўйича хорижий давлатлар тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, аксарият мамлакатларда давлат органлари ва ташкилотларида юқори даражада шаффофликни ва яхлитликни таъминлаш орқали коррупцияга қарши курашда юқори натижага эришган.

Масалан, Янги Зеландия, Данияда барча давлат муассасалари ва аксарият хусусий компанияларда юқори даражадаги шаффофлик мавжуд. Улар фаолиятлари тўғрисида катта ҳажмдаги маълумотларни тақдим этувчи интернет сайтларининг мунтазам янгиланиши маълумотларнинг жамоатчиликка очиқ бўлишини таъминлайди. Дания Халқаро Тараққиёт Агентлиги фаол равишда коррупцияга қарши муросасизлик, яъни ташкилот доирасида ва ташқи ҳамкорлар билан ҳамкорлик жараёнида коррупциянинг ҳар қандай намоён бўлишига йўл қўймаслик сиёсатини олиб бормоқда.

Мурасасизлик сиёсатининг бир қисми сифатида коррупцияга қарши қоидалар барча компаниялар томонидан шартнома ва келишувларга киритилади ва бу талабларга риоя қилмаслик шартномани бекор қилиш ва ҳамкорлик қилишдан бош тортишга олиб келиши мумкин.

Кўпгина битимлар учун биргаликда шарти коррупциядан фойдаланмаслик ҳақидаги декларацияни имзолаш зарурати. Шахс ўз имзоси билан коррупция жараёнларида иштирок этишдан бош тортишини билдиради ва иштирок этган тақдирда эъҳтимолий зарарларни қоплашни кафолатлайди.

Индонезияда ёшларни коррупцияга қарши мурасасиз муносабатни шакллантириш мақсадида ихтиёрий равишда коррупцияга қарши кураш курслари мактаблар ва университетларнинг ўқув дастурларига киритилади ва факультатив равишда олиб борилади.

Германияда кўп йиллардан буён давлат органларида коррупцияни олдини олиш учун ротация амалга оширилмоқда. Германия қонунчилигида коррупцияга мойил бўлган лавозимларда ишлайдиган давлат хизматчиларини ротация қилиш назарда тутилган.

Японияда коррупция билан боғлиқ ишларни кенг оммага етказиб бориш мақсадида 2001 йилда ахборотни ошкор қилиш тартибини назарда тутувчи қонун қабул қилинган.

Ушбу ҳужжат фуқароларга давлат органлари томонидан сақланадиган маълумотлардан фойдаланиш ҳуқуқини, шу билан бирга агар ҳукумат муайян маълумотларни ошкор қилмаслик тўғрисида қарор қабул қилган бўлса, у ҳолда маълумотларнинг ошкор этилишини назорат қилиш кенгашига мурожаат қилиш имкониятини кафолатлайди.

Бундан ташқари, Кадрлар сиёсати Японияда коррупцияга қарши кураш борасида амалга оширилаётган кенг кўламли чора-тадбирларнинг асосий йўналишларидан биридир.

Кадрлар сиёсатининг адолатли олиб бориш ва ходимлар манфаатларини ҳимоя қилиш вазифаси парламент палаталари розилиги билан Ҳукумат раҳбари томонидан ташкил этиладиган кадрлар масалалари бўйича кенгаш зиммасига юклатилган.

Мазкур кенгаш ҳар йили парламентга ва ҳукуматга маошнинг миллий тенденциялари тўғрисида ҳисобот беради. Хусусий секторда иш ҳақининг сезиларли даражада ошиши аниқланганда, Кенгаш давлат хизматчиларининг иш ҳақи миқдорига ҳам тегишли ўзгартиришлар киритиш ҳақида тавсияларни ишлаб чиқади ва кўриб чиқиш учун парламентга тақдим этади.

Корея Республикасида коррупцияга қарши курашиш бўйича фақат Президент олдида ҳисобдор бўлган мустақил комиссия (ингл. Anti-Corruption and Civil Rights Comission) ташкил этилган бўлиб, ушбу комиссия мамлакатда антикоррупцион сиёсатни мувофиқлаштиради, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш, коррупциявий хавф-хатарлардан хабардор этиш

масалалари бўйича халқаро ҳамкорликни амалга ошириш, антикоррупцион дастурларнинг амалга оширилиши юзасидан даврий ҳисоботлар тақдим этиш ва бошқа бир қатор вазифаларни бажаради.

Бундан ташқари, коррупцияга қарши курашишда 1999 йил Сеул шаҳри мэри Гох Кун буйруғи билан коррупцияга қарши кураш бўйича махсус электрон “OPEN” дастури ишлаб чиқилган бўлиб, ушбу дастур орқали фуқаролар исталган вақтда интернет орқали мурожаатлари бўйича амалдорлар томонидан ҳужжатларини кўриб чиқиш жараёнини кўзатиш мумкин.

Шунингдек, дастурда фуқаролар мурожаатлари, рухсатномалар ва санкциялар масаласида коррупция эҳтимоли юқори бўлган ҳолатларда уларни амалдорлар томонидан қандай ҳал қилинаётганлигини кўзатишга ва агар ушбу жараёниларда қонунбузарликка йўл қўйиладиган бўлса, ўз норозиликларини билдириши мумкин.

Ушбу интернет дастури, коррупцияга қарши ҳокимият органларининг фаолияти, фуқаролар ва мамлакат манфаатларига ҳалол хизмат қилишда ўзига хос йўл бўлди.

Сингапур коррупцияга қарши курашишда қуйдаги йўналишларни қўллаган ҳолда юқори натижаларга эришилган;

- давлат томонидан бюрократик тартиблар сезиларли даражада соддалаштириш;

- давлат ловозимларини эгаллаган шахслар мажбурий равишда ротацияси қилиш;

- давлат органлари фаолияти тартиби соддалаштириш;

- фуқаролар ҳар бир коррупция ҳолати тўғрисида эркин ва ошкора маълумот берадиган оммавий ахборот воситаларининг мустақил равишда ишлаши таъминланлаш.

Юқоридаги келиб чиқиб, мамлакатимизда доимий равишда коррупцияга қарши курашиш борасида чора-тадбирларни такомиллаштириш бориш юзасидан қуйдаги таклифларни илгари сўрилади.

- мамлакатимизда ўсиб келаётган ёш авлоднинг коррупцияга қарши мурасасизлик руҳида комол топиши учун мактаблар ва университетларнинг ўқув дастурларига қисқа ўқув соатларини киритиш орқали ушбу иллатни жамиятга салбий таъсири ва унга қарши кураш бўйича тушунчалар бериб бориш;

- давлат хизматларини кўрсатишда электрон онлайн хизматлар турини янада кенгайтириш лозим. Фуқароларнинг ортиқча оворагарчилигини олдини олиш билан бир қаторда, коррупция олдини олишда ижобий натижасини беради.

- коррупциянинг олдини олиш ва қарши курашишда жамоатчилик назоратини кучайтириш. Жамоатчилик назоратини ошириш, сўз эркинлиги, ОАВ мустақиллиги ва фаоллигини ошириш коррупция даражасининг пасайишига сезиларли таъсир кўрсатади.